

3

Καλλιεργώντας δεξιότητες στον σχολικό κήπο

Αλεξάνδρα Τσίγκου ΠΕ70

Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Δ.Π.Ε. Δυτικής Αττικής

Με το κείμενο αυτό στόχο έχω να μοιραστώ μαζί σας τις εμπειρίες μου από τα σχολικά προγράμματα με θέμα τον κήπο του σχολείου. Η συντονιστική θέση της Υπευθύνου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης μου έδωσε τη χαρά να σχεδιάσω μαζί με τους συναδέλφους προγράμματα για τον σχολικό κήπο, αλλά και να απολαύσω βιωματικές δράσεις μαζί με τους μαθητές μας, μέσω των οποίων παρατήρησα και κατέγραψα σημαντικά στοιχεία για την καλλιέργεια δεξιοτήτων των μαθητών.

Την τελευταία πενταετία σε όλη την Ελλάδα, από τον Έβρο μέχρι την Κρήτη, παρατηρείται μεγάλη κινητικότητα από πληθώρα εκπαιδευτικών φορέων για τη δημιουργία σχολικών κήπων. Αυτό το γεγονός δείχνει ότι όλοι έχουμε οσμιστεί την παιδαγωγική τους αξία και τα οφέλη που προκύπτουν από την εμπλοκή των μαθητών με το θέμα.

Την αξία της φύσης στη διαπαιδαγώγηση των νέων τόνισαν πολλοί φιλόσοφοι και παιδαγωγοί του ευρωπαϊκού πολιτισμού. «...οι παράγοντες που παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στην αγωγή του ανθρώπου είναι η φύσις, το έθος και ο λόγος», έγραψε ο Αριστοτέλης (384-322 πΧ). «Η φύση είναι ο καλύτερος δάσκαλος», μας λέει ο Jean-Jacques Rousseau (1712- 1771). Με το ίδιο σθένος πρότειναν και την εισαγωγή του σχολικού κήπου στην παιδαγωγική διαδικασία. «Ο σχολικός κήπος θα πρέπει να είναι συνδεδεμένος με κάθε σχολείο, έτσι ώστε τα παιδιά να έχουν τη δυνατότητα να παρατηρούν τα δέντρα, τα λουλούδια...», γράφει ο John Ames Comenius (1592-1670).

Στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ο θεσμός του σχολικού κήπου έχει μακρά παράδοση. Εστιάζοντας στα νεώτερα χρόνια τα πρώτα νομοθετήματα βρίσκουμε στην πρώτη περίοδο μετά την απελευθέρωση. Με Νόμο του 1835 το σχολείο φαίνεται ταυτισμένο με τον κήπο του και μάλιστα παραχωρούνται 15 στρέμματα ανά σχολείο, έτσι ώστε να παρέχεται στους μαθητές η δυνατότητα για βιωματική σχέση με τη φύση και εμπειρική μάθηση. Έτσι το 19ο αιώνα ο σχολικός κήπος αποτελεί αφενός μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας και αφετέρου προετοιμασία για τη γεωργική απασχόληση.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η δημιουργία σχολικών κήπων είναι υποχρεωτική και αποσκοπεί στη διδασκαλία μαθημάτων Φυσικής Ιστορίας και Φυτολογίας. Ο θεσμός του Σχολικού Κήπου, συνεχίζεται με αρκετή ένταση και μετά τον πόλεμο και κυρίως τις δεκαετίες 60-70. Το πρότυπο είναι δανεισμένο από το σχολείο εργασίας του Dewey, που είχε παγκόσμια εξάπλωση και αποδοχή. Ο σχολικός κήπος αποτελεί μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας και παράλληλα προετοιμάζει τους μαθητές για τη γεωργική απασχόληση, ώστε συνειδητά οι αυριανοί αγρότες και γεωργοί να δουλεύουν τη γη με αγάπη.

Ο 20^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από έντονα περιβαλλοντικά προβλήματα, υπερκατανάλωση και μη σωστή διατροφή, μειωμένη δραστηριότητα, παιδική παχυσαρκία και παιδικό διαβήτη, έλλειψη συνειδητοποίησης του φυσικού κόσμου, αύξηση της κατάθλιψης, αλλά και βελτίωση της ακαδημαϊκής και κοινωνικής συμπεριφοράς μαθητών. Στα τέλη του 20^{ου} αιώνα με τη βαθύτατη οικολογική κρίση και την έντονη αστικοποίηση, αλλάζει η φιλοσοφία

του και ο σχολικός κήπος εντάσσεται πια στους προβληματισμούς για «πρασίνισμα» της πόλης, στις κινήσεις που αποσκοπούν στην ψυχική και σωματική υγεία των πολιτών και στην οικολογική διαχείριση των φυσικών πόρων.

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Πνευματικού Κέντρου Δήμου Ασπροπύργου

Πηγή: http://www.iator.gr/wp-content/uploads/2012/01/paidiki_paxysarkia2.jpg

Στον 21^ο αιώνα που διανύουμε, μέσα στα πλαίσια βαθιάς οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, νέες έννοιες διατυπώνονται και νέες κοινωνικές ανάγκες ψάχνουν να βρουν ικανοποίηση μέσα από τους σχολικούς κήπους, οι οποίοι τελευταία εντάσσονται στους προβληματισμούς της αστικής γεωργίας και προσανατολίζονται στη φιλοσοφία της διατροφικής αυτάρκειας.

Αυτά τα μηνύματα επιχειρεί να περάσει στο σύγχρονο σχολείο η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε) ή Εκπαίδευση για την Αειφορία (Ε.Α.) ή Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (Ε.Α.Α.), όπως την αποκαλούμε πια. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε) μετά από μία τριακονταετία υλοποίησης προαιρετικών προγραμμάτων από εθελοντές εκπαιδευτικούς, έχει βάλει τη σφραγίδα της στην αλλαγή του ύφους και του προσανατολισμού του σχολείου προς μια πιο μαθητοκεντρική κατεύθυνση. Μέσα σε αυτό το περικείμενο εντάσσονται τα σχολικά προγράμματα, που περιεχόμενο έχουν την αναβάθμιση των αύλειων χώρων. Η αποκατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος στις σχολικές αυλές μέσω των σχολικών κήπων, στόχο έχει την εμπλοκή των μαθητών, αλλά και την αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών τους, τόσο σε επίπεδο σχέσεων με το φυσικό περιβάλλον όσο και στην αρμονική συμμετοχή όλων των μελών της σχολικής κοινότητας.

Το σχολείο το απομονωμένο από κοινωνία, που προσφέρει γνώση κατακερματισμένη με άκαμπτα αναλυτικά προγράμματα με έναν δάσκαλο-αυθεντία, που προάγει ανταγωνιστικές σχέσεις χωρίς πρωτοβουλία και ενεργό συμμετοχή δεν είναι πλέον επιθυμητό. Στον αντίποδά του στέκεται ένα Σχολείο Αειφόρο, που αλλάζει το χώρο του, χρησιμοποιεί άλλες μεθόδους και τεχνικές, δομεί αληθινές σχέσεις και εντός των τειχών του αλλά και με όλη την ευρύτερη κοινότητα.

Στο όραμα ενός Αειφόρου Σχολείου, που δένει το φυσικό και κτιστό **περιβάλλον** με τις **σχέσεις** των συμμετεχόντων και τους θεσμούς που επηρεάζουν τις διαδικασίες, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ο Σχολικός Κήπος. Εμείς θα σταθούμε κυρίως στην αξία του Σχολικού Κήπου **σε παιδαγωγικό και κοινωνικό** επίπεδο και θα εξετάσουμε πώς αυτός επιδρά στην παιδαγωγική διαδικασία.

Ας σκεφτούμε το σχήμα που περιλαμβάνει ασφαλτοστρωμένη αυλή - δασκαλοκεντρικό τρόπο διδασκαλίας - μάθηση στη σχολική αίθουσα και ας **το αντιπαραβάλουμε με το σχήμα** που περιλαμβάνει κήπο με χόμα - ομαδοσυνεργατική διδασκαλία - μάθηση στο φυσικό περιβάλλον. Θα διαπιστώσουμε πόσο στο δεύτερο σχήμα διευκολύνεται η μάθηση, αφού χάριν του πλαισίου εξασφαλίζεται πληρέστερη και πιο ολοκληρωμένη πραγμάτευση του έργου.

Πηγή: <http://www.agrino.org>

<http://www.rethnea.gr>

Η μικρή ομάδα είτε μέσα είτε έξω από την τάξη αναπτύσσει **συλλογική εργασία**, η οποία εμπλέκει φυσικά και αβίαστα τα μέλη της σε συζητήσεις και αντιπαραθέσεις. Σε αυτή τη διαδικασία διατυπώνονται απορίες και αμφιβολίες, επιστρατεύονται επιχειρήματα, παρέχονται επιπρόσθετες πληροφορίες, γίνονται αναλύσεις, προκύπτουν αντιπαραθέσεις και «γενικότερα αναδεικνύονται πλευρές, τις οποίες τα μέλη ήταν αδύνατο να προσεγγίσουν στην εξατομικευμένη μελέτη» (Ματσαγγούρας, 2000).

Αν βγούμε τώρα έξω από την αίθουσα και δούμε πώς επιδρά στη μάθηση η σχολική αυλή, θα διαπιστώσουμε ότι με κατάλληλη οργάνωση και εξοπλισμό μπορεί να δημιουργήσει το πλαίσιο **διαθεματικής προσέγγισης** της ύλης και να στηρίξει διαδικασίες μάθησης μέσα από κατάλληλα σχεδιασμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες με άξονα και θεματολογία κυρίως περιβαλλοντικών προγραμμάτων.

(Αρχείο Α.Τ.)

(Αρχείο Α.Τ.)

Ειδικά στον σχολικό κήπο διευκολύνεται η **διεπιστημονική μάθηση**, αφού δίνονται ευκαιρίες έρευνας, ανακάλυψης, εμπειρικής μάθησης, συνεργασίας και πειραματισμού, ενώ παράλληλα δημιουργούνται προϋποθέσεις, ώστε οι μικροί μαθητές να εξελιχθούν σε

ενήλικες ευαίσθητους περιβαλλοντικά, που δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μάθηση και δεσμεύονται για καλή συμπεριφορά και ισότιμη συνεργασία.

Σε ένα πιο **κοινωνικό - επικοινωνιακό επίπεδο** ο σχολικός κήπος παρέχει τη δυνατότητα στα παιδιά να ασχοληθούν με ευχάριστα **μη ανταγωνιστικά και μεγάλης διάρκειας παιχνίδια**, να νιώσουν ικανοποίηση από τη συμμετοχή τους και την απόδοσή τους σε παιχνιδιές δράσεις, τις οποίες όμως σχεδιάζουν μόνοι τους. Με έρευνες αποδεικνύεται ότι η ενασχόληση με τον κήπο αυξάνει την ευτυχία των συμμετεχόντων, επηρεάζει αξίες - νοοτροπίες, προάγει την κοινοτική και κοινωνική ζωή, ενώ οι μαθητές ερχόμενοι σε επαφή με τη φύση γίνονται πιο ικανοί και αναπτύσσουν αισθήματα αλληλεγγύης.

Στα παιχνίδια του σχολικού κήπου μπορούν να συμμετέχουν και να ενσωματώνονται με πολύ φυσικό τρόπο παιδιά με διαφορετική καταγωγή, γλώσσα, κοινωνική προέλευση.

(Αρχείο Α.Τ.)

(Αρχείο Α.Τ.)

Στις δράσεις του κήπου οι μαθητές θα ζητήσουν τη βοήθεια «ειδικών» και γονέων. Ας σκεφτούμε πόσο φυσικά γίνεται η εμπλοκή γονέων-μεταναστών ή γονέων που έχουν γεωργικές και όχι ακαδημαϊκές γνώσεις. Ας σκεφτούμε πόσο σημαντικό είναι για τα παιδιά να αναπτύσσονται **συνεργασίες με ειδικούς**, ώστε να έρχονται κατευθείαν σε επαφή με την επιστημονική ή την εμπειρική γνώση.

(Αρχείο Α.Τ.)

Για να επιτύχουν αυτές οι δράσεις και να έχουμε ένα καλύτερο μαθησιακό αποτέλεσμα, είναι απαραίτητη η **επικοινωνία και συνεργασία** μεταξύ των εκπαιδευτικών, η επικοινωνία μεταξύ των εκπαιδευτικών και των μαθητών, η επικοινωνία μεταξύ της σχολικής και της ευρύτερης κοινότητας. Με κυρίαρχο φυσικά το ρόλο του διευθυντή, ο οποίος μεσολαβεί στην ανάπτυξη αυτών των συνεργασιών μεταξύ όλων των μετόχων της σχολικής κοινότητας.

Μέσα από αυτές τις συνεργασίες εμείς οι εκπαιδευτικοί βλέπουμε άμεσα τη βελτίωση των μεθόδων διδασκαλίας, αλλά και οι μαθητές νιώθουν ικανοποίηση, συμμετέχουν ενεργά, αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, οι οποίες σίγουρα θα εδραιώσουν μια πιο ενεργή πολιτική συμπεριφορά στο μέλλον.

Διαπιστώνουμε λοιπόν πώς ο κήπος εκτός από ένας σημαντικός χώρος παιχνιδιού, γίνεται χώρος κοινωνικής αλληλεπίδρασης, αλλά και ατομικής ανάπτυξης των μικρών μαθητών. Πλήθος είναι οι έρευνες που κάνουν λόγο για τα οφέλη του κήπου στην **κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη** των παιδιών.

Στο οικοσύστημα ενός κήπου το παιδί δεν είναι μόνο παρατηρητής, αλλά ταυτόχρονα μπορεί να συνδημιουργήσει, να εξερευνήσει, να καταγράψει, να ασκηθεί, να παράγει υλικά αγαθά και δημιουργική σκέψη. Οι διαδικασίες αυτές ωριμάζουν τα παιδιά και αναπτύσσουν την προσωπικότητά τους.

(Αρχείο Α.Τ.)

(Αρχείο Α.Τ.)

Η επαφή του παιδιού με τη φύση δεν είναι κάτι πλέον που εξυπακούεται στην καθημερινότητα της παιδικής ηλικίας. Το αντίθετο μάλιστα ισχύει για τα παιδιά της πόλης. Αυτό το γεγονός καθιστά αναγκαία την ενεργοποίηση δράσεων και μηχανισμών επανασύνδεσης του παιδιού με τη φύση ευρύτερα. Εδώ πρέπει να προσέξουμε, ώστε η γνωριμία και η **επαφή του παιδιού με τα φυσικά στοιχεία** να μην πάρει τη μορφή ενός ακόμα γνωστικού αντικειμένου, κατασκευασμένου από τον ενήλικα, αλλά να δίνεται η δυνατότητα στο παιδί να αντλεί απ' αυτή έμπνευση για μια εποικοδομητική μαθησιακή διαδικασία, η οποία να μπορεί να προσαρμόζεται στο στάδιο της διανοητικής και συναισθηματικής ανάπτυξης του κάθε παιδιού.

Παράλληλα είναι σημαντικό οι δραστηριότητες που σχεδιάζονται από εμάς και γίνονται στον κήπο να είναι προσαρμοσμένες σε διάφορα επίπεδα δεξιοτήτων, ώστε να

συμμετέχουν σε αυτές όλα τα παιδιά συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών με ειδικές ανάγκες.

(Αρχείο Α.Τ.)

(Αρχείο Α.Τ.)

Όταν το παιδί εργάζεται ή παίζει μέσα στον κήπο καλείται να κάνει παρατηρήσεις και μεταβολές στο φυσικό περιβάλλον. Αυτή η βιωματική επαφή του με τις διαδικασίες και τους συσχετισμούς ασκεί έμμεσα στο παιδί μια διδακτική δυναμική. Οι **εμπειρίες του «πραγματικού κόσμου»**, που ανακαλύπτουν τα παιδιά στον σχολικό κήπο, κεντρίζουν το ενδιαφέρον τους. Η πρακτική διδασκαλία και η εμπλοκή με τα ίδια τους τα χέρια στην παραγωγή προϊόντων τους συνδέει περισσότερο με τη φύση αλλά και μεταξύ τους, ενισχύοντας έτσι την αυτοεκτίμησή τους. Οι ευκαιρίες που τους δίνονται στην ενασχόλησή τους με τον κήπο είναι εξαιρετικές, γιατί τους οδηγούν να ανακαλύψουν, να πειραματιστούν, να μάθουν εμπειρικά, να συνεργαστούν με άλλους. Είναι απίστευτο να βλέπεις με τι λαχτάρα τα παιδιά πιάνουν το χώμα και πόση χαρά νιώθουν παίζοντας με αυτό με τα γυμνά τους χέρια.

(Αρχείο Α.Τ.)

(Αρχείο Α.Τ.)

Η γνώση κατασκευάζεται από συγκεκριμένη εμπειρία και οι αφηρημένες έννοιες σχηματίζονται μέσα από την παρατήρηση και τον ενεργό πειραματισμό. Μέσα από τις εργασίες στον σχολικό κήπο η εμπειρική μάθηση οδηγεί αυτόματα σε ανώτερες νοητικές λειτουργίες συγκρίσεων και συμπερασμών. Οι μαθητές μας γίνονται πιο ικανοί στην παρατήρηση, έτσι βελτιώνεται η γνωστική ανάπτυξη ιδιαίτερα στους τομείς της επίγνωσης, της λογικής επεξεργασίας και της ικανότητας παρατήρησης.

Σύμφωνα με τη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης του Gardner τα παιδιά μαθαίνουν πολλαπλώς. Στο μη- απειλητικό περιβάλλον του σχολικού κήπου τούς δίνονται όλες αυτές οι «πολλαπλές» δυνατότητες: να ενισχύουν δεξιότητες λόγου, να βρίσκουν λύσεις, να δημιουργούν νοητικά μοντέλα του χώρου, να διαχειρίζονται το σώμα τους με ακρίβεια κινήσεων, να καταλαβαίνουν τους ήχους της φύσης, να κοινωνικοποιούνται, να χρησιμοποιούν τις ικανότητές τους πιο επιτυχημένα, να εξασκούν τις δεξιότητες επικοινωνίας, να αλληλεπιδρούν για να επιτύχουν έναν κοινό στόχο.

(Αρχείο Α.Τ.)

(Αρχείο Α.Τ.)

Στον σχολικό κήπο αρχίζουν και **λειτουργούν οι αισθήσεις τους**, εντοπίζουν και ξεχωρίζουν χρώματα, ήχους, μυρωδιές, αποκτούν καλύτερη φυσική κατάσταση, συντονίζουν καλύτερα τις κινήσεις τους σε επίπεδο ισορροπίας και ευκινησίας, αρρωσταίνουν λιγότερο συχνά. Τα παιδιά παίζοντας μαθαίνουν και μαθαίνουν παίζοντας. Τα παιχνίδια των παιδιών στον σχολικό κήπο καλλιεργούν την αισθητική τους, δίνουν τροφή στη φαντασία και οδηγούν σε θαυμαστές εικαστικές δημιουργίες.

Η **ηθική ανάπτυξη** των μαθητών μας είναι άλλο ένα ζητούμενο της παιδείας, το οποίο μέσα από τα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης μπορεί να βρει γόνιμο έδαφος. Με όχημα την ενσυναίσθηση και το θεατρικό παιχνίδι καλλιεργείται στο μαθητή η ικανότητα να επιλύει τις αντιθέσεις ανάμεσα στις εγωκεντρικές ανάγκες του και στις υποχρεώσεις του, να ενεργεί θετικά ως προς τις ανάγκες και τα δικαιώματα των άλλων, να σέβεται τα δικαιώματα των άλλων, να σέβεται τη φύση και τα στοιχεία της.

(Αρχείο Α.Τ.)

(Αρχείο Α.Τ.)

Στον κήπο του σχολείου του ο μαθητής ερευνά τις ηθικές υποχρεώσεις του προς τα όντα ακόμη και τα πιο «ασήμαντα», πχ τα σκουλήκια ή τα νεκρά φύλλα, και όπως αναφέρει ο άγιος Παΐσιος «Εγώ βλέπω τα πουλιά· λέω «θέλουν τάισμα, τα καημένα»· ρίχνω ψίχουλα κ.λπ., βάζω και νεράκι να πιούν. Βλέπω άρρωστα κλαδιά στα δένδρα· αμέσως σκέφτομαι να τα κόψω, για να μην κολλήσουν και τα άλλα» (Γέροντος Παϊσίου, 1999). Εκεί του μπαίνουν τα πρώτα ερωτήματα για την περιβαλλοντική ηθική. Εκεί μπορεί κάλλιστα να αναπτύξει τη συναισθηματική και ηθική του νοημοσύνη. Εκεί καλλιεργεί **ηθικές αξίες** μέσα από βιωμένα παραδείγματα των ενηλίκων που συνεργάζεται. Στον σχολικό κήπο δημιουργούνται οι προϋποθέσεις, ώστε τα παιδιά να εξελιχθούν σε ενήλικες με περιβαλλοντική ευαισθησία. Με την αισθητική του διάσταση ο κήπος του σχολείου, με τη διαμόρφωση και τις χρήσεις του, μπορεί να εστιάσει στην ηθική ανάπτυξη των παιδιών.

Στο περιβάλλον του σχολικού κήπου τα παιδιά **αναπτύσσουν υπομονή, υπευθυνότητα και αυτοπεποίθηση**. Η ομορφιά του κήπου και τα οφέλη της συγκομιδής παρέχουν θετική εγγενή ενίσχυση με αποτέλεσμα την υπομονή. **Οι δεσμοί που αναπτύσσονται** προϋποθέτουν και παράγουν συλλογικότητα. Αυτό οδηγεί σε μείωση του άγχους και μείωση της επιθετικής συμπεριφοράς. Είναι σημαντικό η ένταξη της κηπουρικής στο παιχνίδι των παιδιών να γίνει κατανοητή από τους ενήλικες με βάση τις ανάγκες των παιδιών χωρίς την ύπαρξη άγχους. Προς αυτή την κατεύθυνση υπάρχει μια ολοένα αυξανόμενη τάση να επιτρέπεται η ελεύθερη ροή στο παιχνίδι, ώστε αυτό να λειτουργεί σαν ένα ζωτικό μέσο ανακάλυψης και μάθησης.

Στα προγράμματα των σχολικών κήπων τα παιδιά προβληματίζονται για την αξία των σπόρων και τη διατήρησή τους από μεταλλαγές και άδικο εμπόριο. Εμπνευσμένοι δάσκαλοι μπορούν **να μετατρέψουν τους σχολικούς κήπους σε χώρους διάσωσης αναπαραγόμενων ποικιλιών, να διδάξουν την παραγωγή τροφής και να συντελέσουν στη διατροφική αυτάρκεια** των σύγχρονων κοινωνιών πριν οδηγηθούν στη φτώχεια και την πείνα.

(Αρχείο Α.Τ.)

(Αρχείο Α.Τ.)

Πολλά είναι τα σχολεία που παράγουν φυτά μέσα στις τάξεις τους, τα οποία στη συνέχεια μοιράζουν στην τοπική κοινωνία σε ένα πανηγύρι χαράς και κοινοτικού πνεύματος, μπαίνοντας μπροστά σε έναν άνισο αγώνα με οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα. Στον αιώνα μας πια συζητάμε για **το σχολείο της αυτάρκειας**, στο οποίο οι μαθητές εκτός από γράμματα μαθαίνουν αυτές τις δεξιότητες που σαν ενήλικες θα τους καταστήσουν αυτάρκεις μέσα σε μια κοινωνία ανταγωνισμού και ανισοτήτων.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε πως οι σχολικοί κήποι μπορούν να γίνουν μικρές κιβωτοί της σωτηρίας, όπου το σχολείο θα διασώζει όλες εκείνες τις αξίες που κρατούν ψηλά την κοινωνία. Στους σχολικούς κήπους θα βρει έδαφος να ριζώσει πραγματικά η έννοια της αειφορίας.

Συμπερασματικά θα λέγαμε πως στους σχολικούς κήπους:

- Ενθαρρύνεται η εμπλοκή και η συμμετοχικότητα των μαθητών
- Αμβλύνονται οι διαφορετικότητες
- Μαθαίνουν διεπιστημονικά
- Αισθάνονται ενδυναμωμένοι
- Ωφελούνται ιδιαίτερα μαθητές με δυσκολίες
- Μαθαίνουν για τις αιτιακές σχέσεις
- Απολαμβάνουν αισθητικά
- Έρχονται σε επαφή με τη φύση
- Γνωρίζουν τη γεωργική παραγωγή
- Γίνονται παραγωγοί της τροφής τους
- Μοιράζονται και διαχέουν
- Αποκτούν υγιεινές διατροφικές συνήθειες
- Παίζουν με ασφάλεια
- Αναπτύσσονται ισορροπημένα ψυχολογικά
- Επικοινωνούν και συνεργάζονται
- Αλλάζουν στάσεις και συμπεριφορές
- Οραματίζονται

Στα σχολεία με κήπο δημιουργείται ένα νέο όραμα για το σχολείο του μέλλοντος το οποίο ζει στο παρόν. Σε αυτό το σχολείο σίγουρα εμείς οι δάσκαλοι μπορούμε να δούμε τους μαθητές μας ευτυχισμένους, να νιώσουμε τους παλμούς της καρδιάς των μαθητών μας, όταν αυτά παίζουν και καλλιεργούν τον κήπο του σχολείου τους, τον κήπο τους!

Βιβλιογραφία

- Γεωργόπουλος Α.Δ. (επιμ.), 2006, *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Gutenberg, Αθήνα
- Γεωργόπουλος Α.Δ., 2014, *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Ζητήματα ταυτότητας*, Gutenberg, Αθήνα
- Δημοπούλου Μ., Ζόμπολας Τ., Μπαμπίλα Ε., Χατζημιχαήλ Μ., 2001, *Περιβαλλοντική Αγωγή για μικρά παιδιά*, Καλειδοσκόπιο, Αθήνα
- Gardner, Howard, 1992, *Multiple Intelligences: The Theory in Practice*. NY: Basic Books
- Goleman D., 1996, *Η συναισθηματική νοημοσύνη*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Μαντούβαλου-Κασιδόκωστα Λ., 2013, *Ο κήπος ως πολιτισμικό αγαθό. Η διαχείρισή του στο δημόσιο χώρο και στην εκπαίδευση (Μεταπτυχιακή εργασία)*, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
- Ματσαγγούρας Ηλ., 2003, *Η Διαθεματικότητα στη σχολική γνώση*, Γρηγόρης
- Tsigkou A., 2014, *The School Garden as field for cultivating life skills. In Volume collective II, International Conference, ARTA SI PERSONALITATE, coord. MARINELA RUSU, 23rd of May 2014, Romanian Academy, Iasi Branch, ARS LONGA*
- Φλογαίτη Ε., 1993, *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις, Αθήνα
- Φλογαίτη, Ε. & Λιαράκου, Γ., 2009, *Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Από τη θεωρία στην πράξη*, ΚΠΕ Αρχανών, Αρχάνες
- WWF, *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (εκπαιδευτικό πακέτο)*, Ίδρυμα Μποδοσάκη, Αθήνα